

A hír szent, az álhír szabad?

Az *álhír* (fake news) lett 2017-ben az év szava a Collins Dictionary angol szótár szerint. S az álhíreket, a hoaxokat, a clickbait tartalmakat szinte lehetetlen elkerülni a közösségi média használóinak, mindig akad olyan ismerős, aki előszeregettel terjeszti a szenzációs címekkel büszkélkedő hamis tartalmakat. Összeállításunkban annak jártunk utána, hogyan működnek, miért is hatnak az álhírek.

Meghalt Sylvester Stallone – két éven belül másodszor, ami valljuk be, szép teljesítmény –, a Föld valójában lapos, felfedezték a

rák gyógyszerét (sokadszor), földönkívüliek irányítják a – szabadkőművesekből, illuminátusokból, rózsakeresztesekből álló – világkormányt. Hosszan sorolhatnánk az online térben és közösségi oldalakon burjánzó ártalmatlan vagy ártalmas álhíreket. A jelenség nem új, de a műszaki fejlődéssel szabadult el: koholt hírek, valótlan tartalmak, hamis információ adatha-

Marinov Iván
Fotó: BŐDEY JÁNOS

lász és kattintásvadász oldalakról ömlik ránk – néhány kattintással akár ellenőrizhetnék is őket megosztóik, de nem teszik.

„A veszélyek ugyanolyan sokfélék, mint maguk az álhírek”

Szerencsére vannak, akik azzal is foglalkoznak, hogy eloszlassák a téveszméket, tisztázzák az interneten megjelenő és például a Facebookon rohamosan terjedő egyes hírek, tévhit háttérét. Ilyen az *Urbanlegends.hu* oldal, ezt a közösségi oldalon is követhetjük, s a cikkek mellett akár saját tájékozottságunkat – vagy épp hiszékenységünket – is tesztelhetjük havi hoaxkvízeivel. Az oldal ötletgazdáját és működtetőjét, **Marinov Iván** újságíró munkájáról, tapasztalatairól kérdeztük.

– „Összegyűjti a tudomány és a józan ész álláspontját az emberek érdeklő kérdésekről, az értékelést pedig az olvasóra bízta” – áll az *urbanlegends.hu* Facebook-oldalának névjegyén. Honnan jött a honlap indításának ötlete?

– Az *Urbanlegends.hu* a lánclevelek hőskorában indult, amikor a Facebook- és Iwiw-hírfolyam helyett még körlevelek útján terjedt a sok „okosság” arról, hogy Bill Gates szétosztja a vagyonát a helyesírási hibáktól és elütésektől hemzsegető leveleinek továbbküldői között, hogy segítségkérő e-mailek továbbküldésével pénzt gyűjthetünk egy megégett lengyel kislánynak, vagy amikor olyan mobiltelefonos vírusoktól rettegtünk, amelyek akkor még nem is léteztek. Ezekre válaszoltam eleinte e-mailben, mindig újra és újra bepötyögve, miért nem érdemes továbbküldeni az adott levelet. Majd amikor megjelent a blogos formátum, elkezdtem gyűjteni őket egy külön oldalra. Már az elején fontosnak tartottam megemlíteni, hogy senkit nem akarok meggyőzni a saját igazamról, nem vagyok sem tévedhetetlen, sem feltétlenül okosabb azoknál, akik e leveleket terjesztik, legfeljebb utánaolvasok a témának, megkérdezek szakértőket vagy érintetteket. Lassan 14 éve írom és szerkesztem az oldalt, és ez a hitvallás idővel annyiban módosult, hogy – bár továbbra is azt gondolom, hogy mindenki hihet abban, amiben csak akar – deklarált célom lett, hogy az oldal látogatói idő-

vel maguktól is felismerjék félelmeik esetenkénti irracionálisát, igényeljék az egymással ellentétes nézőpontok összevetését, és megtanulják ellenőrizni és értékelni forrásaikat.

– A honlapon több témával is foglalkozik. Van-e „kedvenc”?

– Régen sok volt a történelemmel kapcsolatos téma, mostanában inkább a média állapotával, a kamu-hírjelenséggel foglalkozom többet, illetve előtérbe került a kritikus gondolkodás iskolai oktatásának fontossága is. Szerettem emellett azokat a csavaros történeteket is, amelyek az idők során több váratlan fordulatot is megéltek. Hogy egy példát mondjak: az ismert történet szerint a spenót rengeteg vasat tartalmaz, és ezt a *Popeye* képregény szerzője meg is örököltette. A történet második szintje az a tény, hogy a spenót ugyan valóban a magas vastartalmú növények között van, de ez az érték egyáltalán nem kiugró. Egy közismert történet szerint a spenótos tévhit alapja egy 19. századi német tudós munkája, amelyben a kutató véletlenül rossz helyre rakta a vastartalmat jelző számban a tizedesvesszőt. A hibát állítólag már az 1930-as években kijavították, de a tévhit terjedését nem sikerült megállítani. Na, erről az elrontott tizedesvesszős állításról meg nemrégiben az derült ki, hogy szintén nem igaz – legalábbis a legkorábbi erről szóló forrás a hetvenes évekből származik. És ki tudja, mit tudunk meg még a történetről a jövőben. A tanulság? Minél mélyebbre ásunk egy témában, annál kevésbé

lesz a világról alkotott képünk fekete vagy fehér, annál komplexebb történeteket, helyzeteket ismerünk meg.

– *Milyen visszajelzéseket kap az olvasóktól?*

– Mivel a Facebookon több tízezer követik az oldalt, naponta is sok a bátorító üzenet, a témaajánlat. Megpróbálok mindig válaszolni, legalábbis megköszönni az ajánlást. Ez elég időigényes, de segít képben lenni az aktuális trendekkel, az épp terjedő hoaxokkal, átverésekkel és egyéb történetekkel.

– *Keresték-e már olyanok, akikkel foglalkozott, például laposföldesek vagy oltásellenesek?*

– Nem jellemző. A különböző összeesküvés-elméletek hívei általában egy olyan információs buborékban élnek, ahová csak a saját gondolataikat, világlátásukat megerősítő információk érnek el. Ezt a hatást az elmúlt években a Facebook hírfolyamát üzemeltető algoritmusok csak erősítették; ezen a közelmúlt történései miatt változtatni szeretne a közösségi oldal. A Facebook üzenőfalán szoktam érvelni egyébként az épp kirakott cikkeim állításai mellett, de ennek is csak akkor van értelme, ha a párbeszéd mindkét oldalról építő jellegű. Szerencsére az Urbanlegends.hu fórumain az ilyen hozzászólásokból van több.

– *Az elmúlt évek tapasztalatai alapján Ön szerint mi az, amit mindenkinek tudnia kellene arról, hogyan ismerheti fel az álhír-terjesztő, like-vadász, adathalász oldalakat?*

– Általában azokkal a történetekkel tudnak könnyen megvezetni bennünket, amelyek valamilyen szempontból fontosak számunkra – dühöt, örömet vagy félelmet váltanak ki belőlünk. Ezért ne engedjük, hogy az infók befogadása során az érzelmeink vezéreljenek. Ha egy cikk felidegesít, gondolkodjunk el, nem azért született-e abban a formában, hogy ezt a hatást váltsa ki belőlünk. Álljunk meg egy pillanatra a cím elolvasása és a Megosztom gomb megnyomása között, és gondolkodjunk el az adott infón. Ebben segíthet, ha elolvassuk a kérdéses cikket – sokszor anélkül kattintunk a Megosztás gombra, hogy ismernénk a cikk tartalmát. Aztán ellenőrizzük az infót más, megbízható forrásokból is. A blogok, közösségi oldalak világában ma már több

tucat ugyanazt szajkózó oldal sem feltétlenül igazol egy adott hírt. Ha pedig bebizonyosodik, hogy kamuhírről van szó, ne terjesszük, sőt, ha ebben a formában károsnak tartjuk, hívjuk fel mások figyelmét is a megtévesztésre.

– *Miben rejlik az ilyen anyagok veszélye?*

– A veszély ugyanolyan sokféle, mint maguk az álhírek. Alaptalanul meg-rágalmazhatunk velük bizonyos személyeket, népcsoportokat, gyűlöletet ébreszthetünk, pánikot kelthetünk, vagy például – egy konkrét példa – megnehezíthetjük egy kórház működését. Nemrég írtam egy cikket azokról a kamu figyelmeztetésekről, amelyek a gyerekes szülőket veszik célba, például szervkereskedő emberrablókkal riogatva. Valahányszor felbukkan egy gyerekeket fenyegető, szerencsére alaptalan veszély híre az interneten, az aggódó szülők első reakciója: „jobb félni, mint megijedni”. A reakció érthető, hiszen egy szülő számára elsődleges gyermekének a biztonsága. Cikkem üzenete azonban az volt, hogy rettegő féltés helyett szülőként inkább próbáljunk meg tájékozódni a szóban forgó fenyegetésekről, majd a begyűjtött információk alapján felmérni az adott veszély bekövetkeztének valószínűségét. A világ amúgy is tele van mindenféle valós veszélyforrással. Minek olyanok miatt is aggódnunk, és emiatt egészségtelenül rátelepedni gyerekeink életére, amelyeket csak a saját érdekeit hajszoló sajtó szeretne komoly fenyegetésnek láttatni?

– *Propagandaoldalak – tetten érhetőek-e ezek működtetői, valóban képesek-e akár választások sorsát is befolyásolni? Mit tehet – tehet-e bármit – ellenük az egyszери felhasználó?*

– Az utóbbi időben több nagy közösségi oldal is leleplezett olyan hálózatokat, amelyek szisztematikusan terítették propagandainformációkat, keltettek feszültséget tudatosan a világban. Emellett a kamuhírjelenség kutatói is nagyüzemben jönnek elő újabb és újabb tanulmányokkal az álhírek hatásairól. Bulváros felhang nélkül egyelőre nehéz biztosat mondani a kérdésben, mindenesetre a jelenséggel foglalkozni kell. Az általam követett források többsége egyébként nem a cenzúrában és a tiltásban-kizárásban látja a helyzet megoldásának kulcsát (sőt ez szerintük még kontraproduktív is lehet), hanem a médiafogyasztás és a kritikus gondolkodás oktatásában.

Álhírszótár

Hoax – angol eredetű vándorszó, jelentése: beugratás, megtévesztés, rászedés, álhír vagy kacsa. Leggyakrabban az e-mailben terjedő álhírek, kacsa-lánclevelek különféle változatait jelöli. A megtévesztés gyakran kiegészül honlapokkal, illetve az írott sajtó vagy a tévé is hajlamos átvenni a hoaxokat.

Álhír (fake news) – téves értesülésből származó vagy megtévesztés céljával terjesztett, valótlan hír.

Clickbait – szenzációhajhász, kattintásvadász internetes tartalom (hivatkozás, amely gyakran kevésbé érdekes oldalra mutat). Ilyen megfogalmazásával az az elsődleges cél, hogy a sűrű megtekintéssel és továbbosztással vírusként terjedjen (leginkább a közösségi oldalakon), és az ott elhelyezett hirdetések segítségével anyagi hasznot hozzon.

Propaganda 1. Esméknek, tanoknak, nézeteknek, politikai elméleteknek szóban vagy írásban, illetve más módon (rádió, film stb. útján) való céltudatos, tervszerű hirdetése, megismertetése és terjesztése, népszerűsítése. 2. Valakinek, valaminek az emberekkel való elfogadtatása, megkedveltetése tervszerű népszerűsítéssel.

Az elmélet rabjává válni

Mik az összeesküvés-elméletek? Minden esetben tévesek? Csak az alacsony képzettségű emberek hisznek bennük? Egyáltalán: mióta léteznek? **Kustán Magyar Attila** újságíró, a kolozsvári *Maszol.ro* hírportál munkatársa korábbi szakdolgozatára támaszkodva foglalta össze a válaszokat a *Várad* olvasói számára az alábbiakban.

Az összeesküvés-elméletek behálózák a közbeszédet. Bizonyos értelemben éppannyira szégyenteljesnek tekintjük, mint a manele hallgatását, a pornónézést vagy az „ufóhitet”, és éppannyira elterjedt is. Miközben tehát egyfajta tabu és szégyenérzet lengi körbe, nemcsak hogy meghatározza a mindennapjainkat, de egyre erősebben belopódzik a hivatalos diskurzusokba is, elsősorban a politika és az azt kiszolgáló holdudvar révén. Ez persze nem újdonság: a mccarthyizmus kora is paranoid módon tekintett a radikális vagy szélsőséges baloldali mozgalmakra az Egyesült Államokban – nem véletlen, hogy a paranoia az összeesküvés-elméletek egyik kulcsszava. Az összeesküvés-elméletek régóta velünk vannak és erőteljesen meghatározzák azt, ahogyan a hivatalos médiumokra, politikai szereplőkre, intézményekre tekintünk az orvostudománytól a gazdasági szféráig. Ezt persze részben éppen a felsoroltakkal szembeni bizalmatlanság okozza, így egyfajta ördögi kör jellemző a folyamatra.

Előbb az összeesküvés-elméletek néhány eklatáns példájára emlékeztetek, aztán rátérek egy meghatározás kísérletére, illetve arra, miért hiszünk ezekben, milyen fontosabb viták zajlanak a szakértők között a jelenségről.

Bár a történelemben minden bizonnyal vannak korábbi összeesküvés-elméletek, a hozzánk közelebbi korszakokat vizsgálva az 1770-es években jelentek meg hangos antiszemita narratívák olyan titkos társaságokról, mint az illuminátus rend vagy a szabadkőművesek. Ezek a mai napig fennállnak, és a Soros Györgyöt övező elméletek sem mellőzik az antiszemita elemet. Az egyik legjelentősebb írás, amely a témában megjelent, a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei*.

Mivel a szakirodalom jelentős hányada az Egyesült Államokból származik vagy az ottani elméleteket alkalmazza példának, s ezek a sajtónak köszönhetően is kiemelkedő fontossággal bírtak, ezért a huszadik századi USA-ban kell keresni a legemlékezetesebb történeteket. Ilyen a Pearl Harbor elleni támadás, a már említett mccarthyizmus, a

Kustán Magyari Attila

Kennedy-gyilkosság és a World Trade Center elleni támadás. Ezekről az eseményekről könyvek, „dokumentumfilmek” százai jelentek meg, az érdeklődés pedig nem lankad.

Az összeesküvés-elmélet angol megfelelője, a conspiracy theory a latin conspirare, azaz együttlégzés fogalmából eredeztethető. Az összeesküvés egyik alapja éppen az, hogy két vagy több egyén együttműködik egy bizonyos cél érdekében, ezt a célt és ügyműködést pedig titokban tartják. Arról zajlanak viták, hogy ez a cél szükségszerűen rossz kell-e legyen, a magam részéről azt gondolom, hogy bár a legtöbb elmélet rossz célt kíván leleplezni, a fogalomba bőven beleférnek a jó cselekedetek is. Matthew R. X. Dentith szerint azonban óvatosan kell bánni ezzel, hiszen ha elegendő a szereplő, a cél és a titoktartás feltétele, az azt jelentené, hogy a meglepetés születésnap parti szervezésének feltételezése is összeesküvés-elmélet. Így szerinte fontos, hogy megkülönböztessük a triviális és a nem triviális összeesküvés-elméleteket. A további vitákat hosszan lehetne sorolni, de térjünk át inkább arra, miért hiszünk ezekben az elméletekben.

Számos oka lehet az összeesküvés-elméletek létrejöttének. Egyrészt ezek érkehetnek „fentről”, a hatalom boszorkánykonyhájából, másrészt a társadalom részéről, de az előbbi esetén is érdemes keresni azt, hogy miért vagyunk hajlamosak hinni bennük. Lakatos László szociológus, a téma egyik értője szerint három okból fordulunk összeeskü-

vés-elméletekhez: ha nincsenek hivatalos magyarázatok; ha vannak ugyan, de nem közérthetőek; ha a hivatalos magyarázatok nem hitelesek politikai, morális vagy esztétikai okokból. Mások a hatalomnélküliséget, a rendszer iránti ellenérzéseket, az anyagi deprivációt okolják.

Arról azonban – ismereteim szerint – kevesen beszélnek a szakirodalomban, hogy aki összeesküvés-elméleteket gyárt vagy hisz el, az egyszerűen gyengeelméjű. Ennek nemcsak az az oka, hogy a legtöbb tudós megpróbál objektív maradni és kerülni az ítéleteket, hanem az is, hogy az összeesküvés-elméletek valóságtartalmának megítélése nehézkes. Egyrészt nem tudjuk, hogy mi igaz és mi nem. Még ha kevés is az esélye annak, hogy alakváltó gyíkemberek ügyműködjenek az emberiség elpusztításán, vagy hogy a Föld lapos legyen, és hazudjon erről több millió szakember, úrhajós, fizikus stb., egyszerűen nem ismerjük az igazságot. Másrészt vannak olyan összeesküvés-elméletek, amelyekről bebizonyosodott, hogy igazak. Ilyen a Watergate-ügy, amelyre a hatalom rögtön rásütötte az összeesküvés-elmélet bélyegét, éppen azért, hogy delegitimálja. Noam Chomsky nyelvész, filozófus szerint a tudományos szférában is veszélyes eszköz a címkézés: akadémiai körökben rásütni ezt a bélyegét valakire egyfajta karaktergyilkossággal ér fel. Épp ezért rengeteg érv és ellenérv születik arról, hogy az összeesküvés-elmélet fogalma önmagában egy téves elméletet jelent-e, vagy csupán egy elméletet, amelynek központi eleme az összeesküvés.

Személy szerint azt hiszem, elméleti megközelítésben az utóbbi az igaz, de a gyakorlatban az előbbi. Időnként hajmeresztő elméletekkel találkozni, és ezek veszélyes elemekkel társulnak. Elsősorban azért, mert a kamuhírekkel (fake news) egy helyen találni meg őket gyakran, azaz egyszerűen hamis információk között. Napjainkban ezek olyan ellenőrizetlen hírforrások, amelyeknek bár folyamatosan nő a népszerűségük, nem javul a minőségük. Fontos az is, hogy ezek az elméletek, ha első látásra ártalmatlanok is, sokkal többek egy tévhitnél. A lapos Földben hívők például állíthatnák azt is, hogy mindenki megőrült, aki a geoid alakú Földben hisz, de ennél tovább mennek: azt állítják, globális összeesküvés áldozatai vagyunk, amelyben rengetegen részt vesznek, és az intézmények, közszereplők a felelősök. Ha tehát idővel egyre erőteljesebben hiszünk ebben,

más összeesküvés-elméleteket is elfogadva egyre erősebb lesz az a paranoid érzésünk, hogy a hatalom hazudik nekünk ebben a kérdésben, tudósok százezreivel együtt.

Hipotézisként megfogalmazhatom, hogy az ilyen szintű paranoia és beavatottság-érzés (hiszen gyakran együtt jár ezekkel az „alternatív tudásokkal” az is, hogy különlegesenek, bölcsebbnek érezzük magunkat) ellehetetleníti az életünket, legalábbis nehezebbé teszi. Könnyen neveltségessé tesszük magunkat, elfordulnak tőlünk közeli ismerősök, de ami még fontosabb: reflektálatlan, kritikátlan módon keressük majd azokat a jeleket, amelyek visszaigazolják a világnézetünket. Ez számos más esetben előfordulhat, de mivel a legtöbb összeesküvés-elmélet megköveteli a „mindenki hülye, csak én vagyok helikopter” érzést, ezért a rabjaivá válhatunk. Fontos azonban hangsúlyozni újra, hogy ez nem minden olyan elméletre igaz, amely tartalmaz összeesküvést, illetve gyakran valóban művelt, intelligens, jól szituált, elismert emberek is vallanak hasonló nézeteket. Ráadásul nem mindegy, hogy a Kennedy-gyilkossággal kapcsolatos hivatalos narratívák gyanúsak nekünk, vagy azt gondoljuk, náci bázisok vannak a Holdon.

A téma tehát meglehetősen érdekes, és mint minden társadalmi jelenség, óvatosan kezelendő. Különösen ma, amikor az információk hitelességébe vetett hitünk megingott, nem is alaptalanul.

Médiaoktatás, önszabályzás

Az álhíroldalak a szakma hitelességét is veszélyeztetik. Arról, hogy mit tehet ellenük egy újságíró vagy egy szakmai szövetség, **Rácz Éva**, a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének (MÚRE) elnöke kereste kérésünkre a választ.

Régen azt mondták az újságíróknak: hazudni márpedig nem szabad – s ez elég volt úgy másfél századon át ahhoz,

Rácz Éva

hogy mindenki tudja, mit írhat le, s hogy legalább két forrásból ellenőrizni kell minden információt.

Kezdő újságíró koromban még viccből mondták, hogy hozzak „valami jó kis szaftos témát, nem baj, ha nem igaz, holnap megcáfoljuk!” Ma meg álluk és nézzük, hogy kinek mit hihetünk el.

Nem hisszük el fenntartás nélkül, amikor a reklám azt mondja, hogy az a bizonyos, az a legjobb mosópor/fogkrém/habtejszín vagy amit akarunk. Segít a különleges jelzés, a megkülönböztetés. Csakhogy a kamuoldalakon és a kamuhírek mellett nincs figyelmeztető jelzés.

Nagyon fontosnak tartom, hogy beszéljünk a hitelességről, és nagyon fontos volna a médiaismeret oktatásának bevezetése. Nem egyetemen, ahová már eleve az jön, akit ez érdekel, s aki (igen, még ma is) esetleg tévéstár akar lenni, s azt hiszi, hogy ehhez elég szépnek lenni, de semmiképpen nem kell tudnia például szöveget szerkeszteni. Vagy rádióstár akar lenni, s azt hiszi, ehhez elég, ha képes elmondani pár jó poént, de nem érti, miért fontos, hogy a mondatnak legyen alanya, állítmánya, értelme, illetve érthető hangsúlya...

Fontos volna, hogy elemi és középszintű iskolában megtanítsuk a gyerekeket, fiatalokat: milyen eszközökkel „etik” őket, milyen befolyásolási kísérletre kellene gyanakodni, s mikor kell hangosan is szóvá tenni azt, hogy valami nincsen rendben. Azért

lenne fontos, mert a ma felnövő gyerekeket már kiskoruktól érik médiahatások, s erre sokkal inkább felkészültnek kell(ene) lenniük, mint nekünk gyermekkorunkban, mert több a média, mert nem csak „tisztességes” média van már. Persze, ez hosszú menetelés lesz, ha egyszer valóban komolyan elkezdődik. Reményt ad, hogy vannak már Romániában is erre vonatkozó kezdeményezések, illetve volt már egy tankönyv, de az – a média fejlődésével – gyorsan elavult. Beszéltünk róla, hogy fel kellene újítani vagy újat írni, de még nem történt konkrét lépés az ügyben.

Addig is: én például nem olvasok olyan portált, amelynek nincs impresszuma, amelyről nem derül ki, kik írják, kik szerkesztik. (Érdekes, ezt a nyomtatott lapok esetében még mintha tudnák az olvasók...) De olyan portált is láttam már, amelyről tudtam, hogy álnevek szerepelnek az impresszumában, mert kolléga mesélte, hogy ő is bedolgozik titokban, esetleg álneven. Engem még úgy tanítottak, hogy álnevet bárki használhat „ha azt bejegyezteti az újságíró szervezetnél”, de nem hiszem, hogy ezt nálam fiatalabbak sokan tudnák. S azt sem értem, hová lett az újságírói büszkeség, hiúság, hogy ott szerepeljen az írás alatt a neve a szerzőnek...

Másik dilemmám: folyamatosan arról beszélek most is, hogy mit tanultam akár az egyetemen, akár a szerkesztőségekben, ahol dolgoztam. De hogyan magyarázzam el mindent azoknak, akik arra büszkék, hogy nem újságírók, miközben abból élnek, hogy újságcikkeket írnak és újságcikkeket szerkesztenek (hozzávetőleg) minden nap?

S hogy mit tehet a MÚRE? Beszéltünk az elmúlt években is az önszabályzás szükségességéről, hogy mi magunk kell megszabjuk saját magunknak a szakmai határokat. Beszéltünk és beszélünk egymás között arról, hogy nem jó az álhírportálok tartalmának terjedése, mert mindannyiunk, szakmánk hitelességét veszélyezteti, ha a média korrektsége elvész. Többször szóba került, hogy ha valaki ma is betartja az etikai kódexünk cikkelyeit, akkor nincs gond a munkájával – de nem lehet, hogy mindennap megosszuk, mondjuk a közösségi médiában, hogy „itt az írás, terjesszék”, mármint a kódexet. Ha a szerkesztő vagy főszerkesztő nem akar partner lenni, ha a kiadó nem fordít erre figyelmet, akkor kevés az eszközünk a szakmaiság fenntartására,

legyen szó akár a műfajok, akár a valóság tiszteltetéséről. A MÚRE Becsületbíróságnak nem lehet tiszte minden szerkesztőséget, minden szöveget figyelemmel követni, ehhez nincsen kapacitásunk.

S közben nincs olyan médiaszabályzás, amely tiltaná vagy megpróbálná korlátozni az álhírek terjesztését. Egyelőre nincs, de reméljük, lesz. Az Európai Bizottság és az Európai Parlament is tárgyal már róla. Kíváncsi vagyok, mire jutnak, s annak milyen hatása lesz egy ennyire szabad szakmában, mint a mienk.

Az előítéletekre támaszkodva

Gyűlöletkeltésre is alkalmasak az álhíroldalak – mondja **Asztalos Csaba**, az Országos Diszkriminációellenes Tanács (CNCD) államtitkári rangú elnöke, és figyelmeztet: a hamis információ terjesztését ma is bünteti a törvény.

Érkezett-e már bejelentés álhírek kapcsán a diszkriminációellenes tanácshoz, találkoztak-e hivatalból ezzel a jelenséggel? – kérdeztük Asztalos Csabát, hiszen az álhíroldalak legtöbbször sokszor használja eszközként a gyűlöletbeszédet, ez ellen pedig a tanács léphet fel.

Az egyik „példaértékű” eset az udvarhelyi kauflandos, miccses ügy volt. Ott álhírt terjesztett egy videoblogger annak érdekében, hogy gyűlöletkeltsen a romániai társadalomban két közösség között – idézte fel a köz-

elmúlt elhíresült esetét Asztalos Csaba. Szerinte az álhír jelenség főleg az online médiában van jelen, negatív hatásai érezhetőek. A CNCD egyébként a már létező törvényeket alkalmazza. „Mi úgy értelmezzük, hogy az álhírek használata a gyűlöletbeszéd egyik formája lehet akkor, ha ezeket ilyen irányban használják fel. Megállapítjuk, hogy álhír jelenlétében vagyunk, amelynek a hatása a gyűlöletkeltés, például az udvarhelyi miccses ügyben ez történt” – mondta a Tanács elnöke. Romániában nem szabályozták külön ezt a területet, de a btk.-nak vannak olyan előírásai, amiket használni lehet ilyen esetekben. A hamis információk terjesztését például bünteti a törvény, mondta a szakember, aki szerint nem is annyira az a kérdés, van-e új jogszabály Romániában, hanem az, hogy intézmények ezzel a kérdéssel komolyabban foglalkozzanak.

Arra is kíváncsiak voltunk, vannak-e bizonyos hullámok, mikor az álhíroldalokon, portálokon keresztül fellendül a gyűlöletbeszéd. Vagy ilyen összefüggés nincs? „Politikai eseményekhez, bizonyos dátumokhoz, sporteseményekhez lehet kapcsolni ezeket az álhíreket, vagy egyszerűen személyeknek és sajtótrösztöknek érdekük az álhírek terjesztése, ezáltal próbálnak a társadalomban feszültséget kelteni,

Asztalos Csaba

vagy ezt kihasználva elérnek bizonyos célokat. Az álhírek keltése s használata sokszínű és komplex folyamat” – mondta Asztalos Csaba. Szerinte hatékony és nagyon negatív eszköz az álhírek használata. Gyakran az előítéletekre támaszkodnak azok, akik álhíreket keltenek s terjesztenek, ily módon feszültséget gerjesztenek a közösségen belül, egyes régiókban, vagy éppen globálisan. Manapság könnyebb álhíreket terjeszteni, mert több eszköz áll bárkinek a rendelkezésére, az interneten sokkal hamarabb terjednek a hírek, és nehezebb ellenőrizni őket. Ez nem azt jelenti, hogy régebben nem voltak álhírek; a '89-es a forradalom ideje alatt meg utána is használták ezeket különböző célok elérésére.

Az összeállítást készítette
FRIED NOÉMI LUJZA

78

Woyzeck újratöltve?

Szász János új filmje: A hentes a k*rva és a félszemű

Kritika

Szász János az az ember, aki a kortárs magyar filmművészetben már önmaga brandjévé vált, a lehető legjobb értelemben. Mintha mindig azért készítené filmet, hogy beleyüljön az alantasba és felmutassa. A néha elutasító vagy botrányos fogadtatása annak tulajdonítható, hogy Szász filmjei messze túlhaladják a jovialitás vagy jóérzés határait. Profi módon megkomponált filmjei, mint a *Szédülés* (1990), *Woyzeck* (1994), *Witman fiúk* (1997), *Ópium* (2007), *A nagy fűzet* (2013) – nem könnyen nézhető.

A szokásos magyar rosszallást és Szász János alkotói munkásságát ismerve nem lepett meg a bemutató előtt olvasott hírverő, miszerint újabb színészeket csúfított el Szász az új filmjéhez. Hegedűs D. Gézának harminchat kilót kellett híz-

nia, Nagy Zsolt üvegszemet kapott, Gryllus Dorka pedig, hogy élethűen játssza a '20-as évek prostiját, igazi retró fanszörzettel lepett meg minket. De ez csak a kezdet, akárcsak az, hogy a film mindvégig fekete-fehér, csak egy rövid színes jelenet van – de nem lőném le a poént és az üzenetet, amit ez a pár perces színváltás hordoz.

Szász János a rút esztétikájának a nagymestere, mint rendező és forgatókönyvíró minden lehetséges szé-

79